

А. Іваницька* (м. Київ)

УДК 261.7:23/28

ФУНКЦІОНУВАННЯ ІДЕЇ СВОБОДИ У ХРИСТІЯНСЬКОМУ КУЛЬТІ

У статті А.Іваницької «Функціонування ідеї свободи у християнському культі» висвітлена перспективна проблематика конфесійних особливостей культової діяльності на прикладі ведучих обрядів християнства. Розглянуті питання символічно-психологічного змісту обряду, механізм досягнення віруючими свободи на рівні теорії і практики.

Ключові слова: свобода, культ, обряд, хрещення, євхаристія, покаєння, символ.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими, практичними завданнями. Актуальність проблеми дослідження пов'язана насамперед із тим, що культове служіння містить фактичний матеріал з феноменології та психології функціонування ідеї свободи у християнській релігії. Серцевиною релігійного життя, на яку нашаровуються інші компоненти релігійної системи, є культова діяльність. Прагнення людини подолати граничну обмеженість власного буття земними кордонами, часовим простором «тут і тепер», виливається у невпинний пошук, намагання вийти за межі всього, що цю межу встановлює. Культова діяльність є невід'ємним компонентом будь-якої релігійної системи. Вона пов'язана не стільки з самим пошуком сенсу буття, скільки з реалізацією цього сенсу. Звернення до предметного розгляду ідеї свободи у християнському культі – не випадковість. Адже, розглядаючи культову дію сферою практичного вияву особистісної віри, живого спілкування, служіння, ми унаочнюємо символічний зміст релігійної свідомості християнина.

Новизна досліджуваної проблематики зумовлена осмисленням символічно-психологічних аспектів функціонування ідеї свободи у християнському культі. Розглядаючи релігію не лише як певну теоретичну сукупність поглядів і переконань, а як відповідну поведінку, стає зрозумілим, що вона регламентована згідно до визначених кожною релігійною системою

* Іваницька А.Г. – аспірантка Національного університету біоресурсів і природокористування (м. Київ).

норм і потребує реалізації у культових діях. У системі практики християнської віри важливий елемент церковного життя становить богослужіння. Усталеність богослужінь забезпечує безперервність традиції існування церкви.

Стан розробленості теми в науці. Аналіз останніх досліджень і публікацій сучасної української релігієзнавчої науки засвідчує здебільшого перспективи майбутніх широкомасштабних досліджень християнського культу як сфери реалізації ідеї свободи. Розв'язання даної проблеми започатковали у своїх публікаціях Бабій М., Бодак К., Буграк В., Виговський Л., Докаш В., Дулуман Є., Кадикало А., Катуніна О., Колодний А., Пирог Т., Яроцький П. та ін., на праці які спирається автор.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є виявлення міри наявності феномену свободи у християнському культурі. **Завдання** полягає: у визначенні механізмів впливу християнського обряду (на прикладі хрещення, євхаристії, покаяння) на отримання віруючими свободи на рівні свідомості і практики; дослідженні психологічного і символічного аспектів культурно-обрядової діяльності у християнстві.

Основний зміст статті. Здібність створювати символи, відрізняє людину від інших живих істот. Тому все, що вона створює, має символічну природу. Особливо яскраво характер символічної діяльності людини проявляється у сфері трансцендентного, зокрема у релігійному житті. З точки зору «*homo symbolicus*» релігійний акт потенційно спрямований на досягнення трансцендентної, метасмпіричної реальності. Кожна релігійна дія по суті зіткана із значень, що у ході аналізу розкривають власну символічну природу, оскільки співвіднесені з надприродними смислами та образами. Це означає, що дослідження християнського культу має на меті вивчення релігійної символіки, яка лежить в основі його архетипових структур з метою розкриття та інтеграції. Символ – це не мертвий відбиток реальності, а відображення її фундаментальних екзистенційних процесів. Будь-які аспекти та виміри реальності, що відкривається у символі, включають: значення не очевидних з точки зору емпіричного досвіду явищ, сакральний вимір буття; «зашифроване» значення божественного творіння; полівалентність смислів і значень; структурна єдність світу і місце в ньому людини; парадоксальність трансцендентної реальності, невимовність. Екзистенційна цінність релігійної символіки стає підґрунтям і вираженням прихованого значення людського існування. Адекватне закладеному змісту сприйняття і трактування символу дозволяє не лише відкрити об'єктивну дійсність, але й, разом із нею, – можливість вийти за межі окремої ситуації, отримати доступ до досягнення загального. Через символ індивідуальний досвід оживає, перетворюється у духовний акт. «Пережити» символ і правильно розшифрувати послання, що міститься у ньому..., - слушно зазначає М.Еліаде, - означає розкритися назустріч Духу» [Элиаде М. Мефистофель и андрогин. Заметки о

религиозных символах // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/eliade/zam.php].

Християнське розуміння ідеї свободи пов'язує її з життям церкви: «Сама Церква, - зауважує О.Шмеман, - є свобода» [Шмеман А. Церковь, мир, миссия: мысли о православии на Западе. – М. : изд-во Православного Свято-Тихоновского Богословского Института, 1996. – С. 217]. Як тип переважно консервативної організації універсалістського спрямування, Церква прагне охопити усі сфери життя своїх членів. У відомому смислі життєвий уклад всередині церковної общини повинен по-своєму служити реалізації цієї трансцендентної мети. Об'єднуючи віруючих у єдину общину, Церква прагне актуалізувати християнську систему цінностей засобом взаємозв'язку традиції, ієрархії священнослужителів і обрядової діяльності: «Від народження належить до неї людина, завдяки таїнству Хрещення, здійснюваному над немовлям, на все життя без останку вступаючи в її зачароване коло. Священство та ієрархія як берегиня традиції, євхаристійної благодаті і юрисдикції навіть у випадку особистої нездатності священника представляють деяку об'єктивну скарбницю благодаті, котру потрібно лише постійно відкривати і задіювати у Таїнствах, аби вона здійснила свій вплив завдяки притаманній Церкві дивовижній силі» [Трельч Э. Церковь и секта // Религия и общество. Хрестоматия по социологии религии. Сост. Гараджа В.И. – М. : Аспект Пресс, 1996. – С. 232]. Глибоко символічний за своєю природою, християнській культ сприяє збереженню основного релігійного почуття володіння якимось божественним даром благодаті і спокути.

Архетипом церкви як «містичного тіла» Ісуса Христа є обов'язковий елемент головного християнського богослужіння – євхаристія, в якому мають брати участь усі члени церкви. Церква позиціонує себе при цьому як інституцію, що повинна будувати нове життя. З цієї причини релігійна спільнота покликана до сприйняття і відтворення у собі його оновленого образу. Сам процес вступу до Церкви – воцерковлення - передбачає розмежування «себе» і «світу». Символом розмежування виступає ініціація «смерті-народження», що має на меті якісне перетворення онтологічних основ свідомості віруючого. Прикладом подібного переходу для християн є досвід Ісуса Христа. «Завдяки ініціації відбувається кардинальна перебудова всього життя неофіта і духовного, і тілесного, і ментального... Разом із радикальною перебудовою тіла і розуму виникає і новий сакральний світ..., - пише Є. Торчинов. - «Прижиттєва» ініціація – необхідний ланцюг трансцендування у Сакральне при переході від «ветхого тварі» до «нової». При цьому змінюється не лише психологічний статус посвячуваного, але й онтологічний. Нове буття, припускає, що рамки попередніх можливостей сприйняття і попередньої категоріальної «сітки» руйнуються...» [Торчинов Е. Пути философии Востока и Запада: познание запредельного / Торчинов Е. – СПб. : Азбука-классика, 2005. – С. 429-430]. Вважається, що трансформаційні процеси у свідомості продукують трансформації тілесного рівня, за якими настає онтологічно нове буття. Водночас, на думку релігійного філософа П.

Євдокимова, дуалізм церкви і світу, священного і профанного – протистояння не категорій онтології, а етики: «нової людини» і «вітхої», священного (спокутого) і профанного (демонічного)» [Євдокимов П. Незбагненна Божа любов. – К. : Дух і Літера, 2004. – С. 93]. Традиційно вступові до Церкви передує момент свідомого зречення диявола – минулого життя, за ним йде хрещення з обмиванням як видимий процес невидимого звільнення від гріхів. Відтак хрещення постає висхідним моментом початку нового життя. Християни впевнені в тому, що під час хрещення кожен отримує благодать Святого Духа, яка є для них змістом самої свободи.

За переконанням християн усе внутрішнє життя церковної общини пройняте благодатними діями Святого Духа. Про це свідчить той факт, що кожна церковна молитва, приватна чи колективна, розпочинається його призовом (*Epiclesis*). Згідно передання Святим Духом у церкві здійснюються накази по відношенню до істини та охорони свободи віруючих (Ів. 16:13-14). Новозавітна «благодать» має два основних значення. По-перше, як улаштування процесу людського спасіння, а, по-друге, як дари Святого Духа, послані Церкві з метою духовного очищення її членів. Досвід святості, що лежить в основі релігійного переживання, утворює центральну вісь християнського богослужіння. Тотожне терміну «обряд» видиме культове дійство Церква називає таїнством (*mysterium*). Реальність обряду вбачається в тому, що за допомогою певних дій він передає віруючим невидиму благодать.

У християнську культову практику увійшли сім обрядів. Сутність кожного з них традиційно визначена Катехізисом. Хрещення символізує таємниче народження людини; миропомазання – отримання нею дару благодаті; причастя надає духовну їжу; покаяння приносить свободу від духовних недугів; зі священством приходить благодать духовного відродження і виховання інших; шлюб дарує благодать, що освячує подружнє життя та виховання дітей; елеопомазання сприяє зціленню від хвороб тіла через свободу від хвороб духу. Щодо релігійних обрядів, як зазначав К.Г.Юнг, то «у всіх формах вони відіграють роль жбана, котрий містить несвідомий зміст живого дрсвіду, зіткнення із трансцендентним» [Чистяков Г. Религиозное чувство как психологический феномен // http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Relig/Article/Chist_RelChuvstv.php].

Переходячи до розгляду символічного змісту обрядів, варто з'ясувати особливості християнської релігійності по відношенню до містичного досвіду як трансцендентного спілкування з абсолютном. В основу християнського культу покладено досвід спілкування людини з Богом. Досвід цей було передано людям через Мойсея та Ісуса Христа. Для християн він є базовим, хоч відновлюваним і не повною мірою, а лише частково ченцями, аскетами та подвижниками. Згаданими рисами продиктоване специфічне ставлення християнської Церкви до містичного досвіду, володіння яким не є обов'язковою умовою спасіння. Базуючись на

індивідуальному релігійному прикладі Ісуса Христа, християнська Церква не схильна до відтворення містичного досвіду кожним віруючим окремо. Звідси – та особлива увага, яка приділяється Церквою не індивідуальним, а колективним формам духовної практики (молитва, богослужіння, евхаристія).

Першою сходинкою віруючого на порозі Церкви є хрещення, що відкриває шлях до участі в інших обрядах. На сторінках Біблії хрещення є уособленням нового народження віруючого в ім'я спасіння (Мк. 16:16); спокутування, освячення, очищення, омивання, виправдання (Еф. 5:25-26); очищення, освячення, виправдання (1 Кор. 6:11); оновлення (Рим. 5:4). Сам спосіб здійснення таїнства можна порівняти з водною банею. Хрещення є символом нового буття людини, коли вона стала членом Церкви. Неповторюваність хрещення, з точки зору церковного права, підсилює беззворотність відповідальності віруючого.

Обряд хрещення по суті представляє собою давній архаїчний ритуал очищення новонароджених водою, перейнятий християнством у семітських народів. В іудаїзмі, наприклад, прототипом хрещення є звичай спокутувальної жертви – обрізання. В інших традиціях хрещення – не лише одна із найпоширеніших, але й найбільш стала форма очищення з містичним характером. Миропомазання здійснюється безпосередньо після хрещення і разом із ним складає у церковній практиці Східної Церкви один богослужбовий чин. Так, якщо хрещення зветься у Біблії днем позбавлення, то коли йдеться про миропомазання, то мається на увазі «знамення Святого Духа», народження духовне.

Обов'язковим елементом християнського богослужіння є таїнство евхаристії. Семантика слова «причастя» (грец. *motohos* – який бере участь, *moteho* – беру участь), розкриває особливості того психологічного стану, який має бути досягнутий у культурі – приєднання; частка; участь; причетність. Символіка культової відправи евхаристії має на меті переконання віруючих у тому, що кожний, хто евхаристійно єднається, ввійде у містичне спілкування з главою християнської церкви. Причастя символізує тамування духовного голоду. Психологічний компонент евхаристії має забезпечити суб'єктивне відчуття: віруючі стають причетними один одному, складаючи множину – стають одним. Упорядкована структура християнського літургійного канону – тотожна іншим типам богослужіння, свідчить про глибоку психологічну домінанту його спрямування. Очевидно, що таїнство – це не лише зовнішнє обрядове дійство. Головне його завдання – вплив на внутрішній світ віруючих. Наприклад, *anamnesis* – «літургійний спомин», як елемент анафори пов'язаний із специфічним сприйняттям духовних цінностей – візуалізацією, коли присутні на літургії відчувають себе «тут і зараз» і так, буцімто здійснення літургії є реальною подією принесення в жертву Ісуса Христа. Емоції, що виникають при думці «як це було» і складають суть психологічного пригадування, відтворення подій наново.

Таїнство сповіді відоме в його богословському витлумаченні ще і як лікувальний засіб, оскільки «...гріх – це хвороба духу» [Євдокимов П. Незбагненна Божа любов. – С. 79]. У церковній практиці покаяння – це розкаяння віруючого у своїх гріхах, за яким настає їх прощення, відпущення. Покаяння, як обрядова дія, покликане зцілити духовні хвороби людини. Відпущення гріхів забезпечує психологічне відчуття невинності та освяченості, відчуття свободи. Сповідь, як психологічний феномен, є видимою складовою християнського обряду покаяння, що має практику як у католицькій, так і у православної традицій. Визначення сповіді з позицій психології виглядає процесом усвідомлення християнином власних дій такими, які суперечать нормам християнської моралі, тобто гріховними. Сповідь має на меті визнання гріхів перед священником, наділеним правом відпускати їх від імені Бога. За християнським вченням розкаяння у гріхах є актом совісті. Совість як соціокультурний феномен, на відміну від моралі, являє собою внутрішню міру, конкретну висоту. Вона розмежовує вчинки людини на можливі і неможливі, допустимі й заборонені. Це – критерій відповідності особистісної поведінки, що висувається членові суспільства його внутрішніми моральними нормами. Згадаймо, хоча б визначення злочину церковним правом: ним визнається сама спроба, задум, несправедна, лиха думка і сприймається як гріховна інтенція. В нагороду за життя по совісті людина отримує душевний комфорт і спокій (ідеї Раю і Пекла, як есхатологічний елемент для вимірювання ступеню моральності тієї чи іншої особи). У подібній психологічній ситуації обряд сповіді та покаяння зводиться до механізму зняття психологічної напруги і морального навантаження. Саме названі психологічні особливості забезпечують обряду покаяння реалізацію регулятивно-релаксаційної, коректувально-терапевтичної функції.

Висновки. За результатами дослідження підсумовується наступне. У системі релігійного світогляду людина має тим більше свободи, чим наближенішою до Бога вона є, чим ширшою є її свідомість і глибшими переконання у вірності, відданості служінню. Культова діяльність виступає одним із провідних каналів отримання релігійної свободи у причетності людини до абсолюту. Пронизане ідеєю свободи християнство насичує нею культові компоненти – обряди, ритуали, священні дії яких покликані задовольнити прагнення віруючої людини приєднатися до трансцендентного, вийти за межі земного буття. Вони виконують роль механізму чіткої і результативної дії отримання свободи вірними шляхом залучення їх за допомогою обрядів до сакрального. Розуміння істинної свободи, з точки зору християнства, є невід’ємним від розуміння внутрішньої сутності церковного організму. Символічним є приклад досягнення свободи вірними засобом їхньої співпричетності свободі божественної природи. Таким чином, кожна із християнських культових відправ, з одного боку, є символом, ініціацією втілення вищого сакрального змісту, а з іншого – одним із різновидів духовно-психологічного визволення, звільнення.

Перспективи подальших наукових розвідок. Пропонована у статті проблематика пов'язана із подальшим дослідженням провідних конотацій ідеї свободи на сторінках Біблії.

А н о т а ц і ї

В статтє Иваницкой А.Г. «Функционирование идеи свободы в христианском культе» освещена перспективная проблематика конфессиональных особенностей культовой деятельности на примере ведущих обрядов христианства. Рассмотрены вопросы символично-психологического содержания обряда, механизм достижения верующими свободы на уровне теории и практики.

Ключевые слова: свобода, культ, обряд, крещение, евхаристия, покаяние, символ.

In article of Alina Ivanyts'ka «Function of idea of freedom in a Christian cult» the perspective problematics confession feauteres of cult activity on an example of leading sacraments of Christianity is shined. Questions of the symbolikal-psihologikal maintenance of a ceremony, the mechanism of achievement by believers of freedom at theory and practice level are considered.

Keywords: Freedom, cult, christening, evharisting, repentances, symbolikal.

К. Недзельський * (м. Херсон)

УДК 2, 26-27

ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЦЕРКВИ ЯК ПРОБЛЕМА ПРОБУДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ ШИРОКИХ НАРОДНИХ МАС

Автор статті К. Недзельський доводить, що розбудова демократичної української держави знаходиться у прямій залежності від становлення громадянського суспільства, основою якого є соціально активна життєва позиція широких народних мас. Однак духовна криза сучасного українського суспільства значно зменшує творчі можливості українських громадян. Тому відродження Української Національної Церкви є важливою основою духовного оздоровлення і пробудження творчої енергії української нації у її прагненні розбудувати в Україні демократичну державу.

Ключові слова: духовне відродження України, секуляризація, церква, держава, громадянське суспільство, соціальна активність населення, християнська мораль.

---

* Недзельський К.К. – кандидат філософських наук, доцент Херсонського державного університету.